

TÜRKİYE’DE 2001 YILI VE SONRASINDA UYGULANAN SPOR EKONOMİSİ POLİTİKALARINA YÖNELİK BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION OF THE POLICIES OF SPORTS ECONOMY APPLIED IN TURKEY DURING 2001-2018

Dr. Öğr. Üyesi Kenan SIVRİKAYA¹

Öğr. Gör. Ayşe DEMİR²

ÖZ

Küreselleşme ile birlikte, ekonominin en temel var oluş nedeni olan arz ve talep dengesinin korunması ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ile paralel olarak bireysel ihtiyaçların artması nedeniyle var olan kaynakların etkin ve verimli kullanılmasının önemi giderek artmıştır ve spor sektörü önemi artan sektörlerden biridir. Dünyanın en büyük hizmet sektörlerinden biri olarak kabul edilen, sürekli olarak gelişen ekonomik hacmiyle birçok ülkede ekonomilerin lokomotif sektörlerinden biri olan sektöre yönelik olarak gelişen spor-ekonomi ilişkisini; pazarlama, spor işletmeleri, spor teşkilatları, spor ürünleri/hizmetleri, spor medyası, spora yönelik teknoloji, spora yönelik organizasyonlar temelinde geliştiren spor ekonomisi günümüzün popüler disiplinlerinden bir tanesidir. Spor ekonomisine yönelik olarak mikro ve makro düzeyde; politikalar, planlar, stratejiler geliştirmekte ve bu kapsamda, spor sektörüne yönelik yeni iş fırsatlarının ortaya çıkması, eğitim süreçlerinde spor tabanlı yeni programların ve projelerin hayata geçirilmesi, bireyler arasındaki ekonomik, kültürel, sosyal etkileşim-iletişimin kuvvetlendirilmesi amaçlanmaktadır. Yürütülen bu çalışmanın amacı, Türkiye’de uygulanan spor ekonomisi politikalarının 2001’den günümüze, kalkınma planları, spora ayrılan bütçeler ve stratejik hedefler çerçevesinde değerlendirilerek Türk spor ekonomisine yönelik çerçeve belirlemektir. Uygulanan politikalar, hukuki altyapı, bütçe, kalkınma planları, uygulamalar ve sonuçların değerlendirilmesiyle varılan temel sonuç, Türkiye’de küresel düzeyde sportif başarılar elde edilmesi noktasında spor ekonomisine daha fazla değer verilmesi ve spora yönelik stratejik hedeflerin daha etkin uygulanmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Spor, Spor Ekonomisi, Küreselleşme, Spor Ekonomisi Politikaları.

JEL Sınıflandırma Kodları: Z20, Z29, A10, M10, M20.

ABSTRACT

Together with the globalization, the importance of supply and demand balance, which is the most fundamental ground of the economy, and the increase of individual needs in parallel with the developments in communication technologies, the importance of effective and efficient use of existing resources has increased and the sports sector is one of the sectors whose importance have increased. As one of the leading sectors of economies in many countries with its continuously growing and growing economic volume; sports economy which is developed on the basis of sports organizations is one of most popular disciplines of our time with sports organizations, sports organizations, sports products / services, sports media and sports technology. At the micro and macro level for

¹ İstanbul Aydın Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, kenansivrikaya@aydin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-0010-6633>

² İstanbul Aydın Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, aysedemir@aydin.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-3856-0498>

sports economy; policies, plans, and strategies are developed, and in this context, the emergence of new business opportunities for the sports sector, the implementation of new sports-based programs and projects in educational processes, and the strengthening of economic, cultural and social interaction-communication among individuals occur. The aim of the study is to set a framework for the sports economic policies applied in Turkey from 2001 to present, by assessing the Turkish sports economy in the context of development plans, budget allocated to sports and strategic objectives of sports. The basic result obtained after the assessment of policies applied, legal framework, budget, development plans, applications and their results is that the global level, for attaining global sportive success in Turkey depends on giving more value to the sports economy and the efficient application of strategic objectives for the sports.

Keywords: Sports, Sports Economy, Globalization, Sports Economic Policies.

JEL Classification Codes: Z20, Z29, A10, M10, M20.

1. GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte, sporun ekonomik etkilerinin ve spor endüstrisi ile bileşenlerinin ülke ekonomileri üzerindeki etkilerinin her geçen gün arttığı bilinmektedir. Spor endüstrisinin gelişmesi ile paralel olarak, spor endüstrisi kapsamında üretilen ve arz edilen ürün ve hizmetlerin artışı doğal olarak bu sektörde sirkülasyonu gerçekleştiren paranın yükselmesine neden olmuştur. Bu kapsamda, günümüzde spor endüstrisi, hem üretim, hem tüketim hem de diğer sektörler ile arasında olan ilişki çerçevesinde önemli bir disiplin olarak kabul edilmektedir. En temel anlamda, spor ekonomisi, spor endüstrisi çerçevesinde üretilen ürün ve hizmetlerin ve bunların tüketilmesine ilişkin süreçleri, bu süreçlerin ekonomiye olan katma değerini ve sporun diğer sektörler ile olan ilişki boyutlarını inceleyen bilim dalıdır. Spor ekonomisi, bünyesinde, spor medyasını, spor ile ilişkili kamu ve özel nitelikli spor teşkilatlarını, sportif faaliyetlere yönelik organizasyonları, spor pazarlamasına ilişkin süreçleri, spor-teknoloji ilişkisini, sportif faaliyetler ile ilişkili tüm ürün, hizmet, materyal ve tesisleri içerisinde barındıran geniş kapsamlı bir disiplindir. Bu kapsamda, spor ekonomisinin ülkeler açısından önemli rekabet gücü yaratma kapasitesine sahip olduğu ve doğru politikalar geliştirilmesi durumunda, ülkeleri hem küresel sportif başarı anlamında, hem ülkelerin tanıtımı anlamında hem de ülkelerin siyasi güçlerinin artırılması anlamında destekler bir ekonomi dalı olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla, spor ve spor endüstrisine yönelik etkin politikaların belirlenmesi, politikalar kapsamında belirlenen amaç ve hedeflere yönelik olarak doğru stratejilerin uygulanması ve ülkelerin genel bütçelerinden spora yeterli kaynak aktarımının sağlanması önemlidir. Bu önem çerçevesinde yürütülen bu çalışmada, Türkiye’de uygulanan spor ekonomisi politikaları değerlendirilmiş ve sürdürülen politikalar ve stratejilere yönelik öneri ve eleştiriler yapılmıştır.

2. SPOR VE EKONOMİ İLİŞKİSİ

2.1. Ekonomi

Ekonomi kavramı en temel anlamda, doğal kaynakların kıtlığı sonsuz insan isteklerine yönelik kullanılması sürecinde üretim ve dağıtım fonksiyonlarından maksimal verim alma çabasıdır. Ekonomi bir anlamda, insanların talepleri ile doğa tarafından arz edilen kaynakların buluşmasını ve bu buluşma sürecinde karşı karşıya gelen arz ve talebi dengede tutmak için var olan bir kavramdır. Ekonomi, arz ve talep dengesizliklerinin ortadan kaldırılması ve ürün ile hizmetlerin üretim süreçlerinin verimli kılınarak, insan taleplerini maksimal etkinlik ve verim ile karşılaması noktasında rol oynayan tüm süreçlerin, faaliyetlerin ve analizleri kapsamaktadır. Bu nedenle de ekonomi, bireylerin, ülkelerin ve tüm dünyanın ihtiyaçlarının karşılanması ve kıt kaynaklardan en etkin şekilde verim sağlanması noktasında kritik rol oynayan bir aktör olarak kabul edilmektedir.

Ekonomi, belirli kurallar çerçevesinde, birçok farklı faktörden etkilenen ve birçok ekonomik aktörün arasında var olan ilişkilerin sürdürülebilir kılınmasını sağlayan sosyal bir bilim dalı olarak kabul edilmektedir. Birçok farklı disiplinin kendine ait ekonomisi olmakla beraber, ekonomi en temel anlamda, mikro-ekonomi ve makro-ekonomi olarak ikiye ayrılmaktadır (Saatçioğlu, 2013: 5). Mikro-ekonomi; milli gelirin dağılımı ile ülkenin ekonomik istikrarı gibi, mikro düzeyde analiz edilen konular ile ilgili iken, makro-ekonomi, gelir düzeyi, fiyatlar genel düzeyi gibi makro boyutta analiz edilen konular ile ilgilenebilir.

2.2. Spor

Spor kavramı, özellikle küreselleşme ile birlikte insan hayatına daha fazla dâhil olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Spor en temel anlamda, bireylerin sahip oldukları boş zamanlarını sağlıklı aktiviteler kapsamında değerlendirmeleri ve eş zamanlı olarak bu aktiviteleri çerçevesinde eğlenmeleri ile ilişkilidir. Diğer bir ifade ile spor, sosyal paylaşım, sağlıklı yaşam, iş, eğlence kavramları ile direkt olarak ilişkili olan aktiviteler bütünüdür (Saatçioğlu, 2013: 5). Spor kavramı, insanlık tarihi ile akran kabul edilebilecek bir kavramdır ve fakat sporun günümüzdeki anlamına ulaşması evrimsel bir süreç ile gerçekleşmiştir. Bireylerin, sosyal ve toplumsal hayatta yaşadıkları gelişmeler ile paralel olarak spor kavramı da gelişmiş ve yapısal anlamda dönüşmüş ve sonuç olarak günümüzde kitleleri peşinden sürüklemeye kabiliyetine sahip önemli bir endüstri halini almıştır.

2.3. Ekonomi ve Spor İlişkisi

Günümüz küresel dünyasında, spor kavramı bireylerin ve toplumların zinde kalabilmesi noktasında önemi bir aktör olarak kabul edilmektedir ve gerek bireysel gerekse toplumsal anlamda fiziksel sağlığın sürdürülebilir kılınması noktasında spor, spor aktiviteleri ve spora yönelik hizmet sunan örgütler önem arz etmektedir. Diğer bir ifade ile günümüzde spor hizmetleri, ülke ekonomileri üzerinde önemli etki sahibi olan hizmet sektörlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Sporun ülke ekonomileri üzerinde önemli etki sahibi olan bir sektör halini almasındaki en temel etken, iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmeler ve küreselleşmenin etkileri olarak kabul edilmektedir (Şimşek, 2011: 383). Sporun sahip olduğu, eğlence, sosyal paylaşım ve boş zaman aktivitesi özelliklerinin yanına ekonomik değerin de eklenmesi ile spora yönelik ekonomik kurallar gelişmiş ve spor büyüyen ekonomik hacme sahip önemli bir sektör halini almıştır. Bu gelişmeler ile paralel olarak da spora yönelik olarak yürütülen hizmetler profesyonelleşmiş, spor aktivitelerine yönelik devlet destekleri artmış, federasyonlar kurulmuş, var olan federasyonların yapıları yenilenmiş ve spor sektörü aktivitelerinin ekonomik katma değer yaratmasına yönelik çabalar artmıştır. Bunun yanı sıra, spor aktivitelerine yönelik medya ve pazarlama süreçlerinde de hızlı bir gelişme yaşanmıştır. Sonuç olarak, günümüz küresel dünyasında, spor birçok ögeyi; (i) sportif organizasyonlar, (ii) spor işletmeleri, (iii) spor teşkilatları, (iv) spor ürün ve hizmetleri, (v) spor medyası, (vi) spora yönelik teknoloji, (vii) spor pazarlaması içerisinde barındıran büyük bir ekonomi, endüstri halini almıştır (Devecioğlu, 2004: 7).

2.4. Spor Endüstrisi ve Sporun Ekonomik Etkileri

Spor endüstrisi kavramı, sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan ve küreselleşmenin etkileri ile birlikte hızla gelişen bir kavram olarak kabul edilmektedir. Bireylerin ve toplumların spora yönelik bakış açılarının değişmesi ve sporun sadece bir boş zaman değerlendirme aktivitesi olmaktan sıyrılması ile paralel olarak, spor endüstrisi hızla gelişmiş ve günümüzdeki halini almıştır. Spor endüstrisi, günümüzde toplumların ekonomileri üzerinde direkt olarak etkili olan ve etkinliği halinde ekonomik anlamda yüksek katma değer sunan bir endüstri olarak kabul edilmektedir. (İşler ve Tüfekçi, 2014).

Spor endüstrisi içerisinde birçok farklı boyutu taşıyan bir endüstridir ve diğer ekonomik disiplinlerden farklı bazı özellikleri bünyesinde barındırmaktadır. Spor endüstrisinin temel özellikleri (Argan, 2002: 4);

- Katılıma açık bir ürün / hizmet sunması
- Seyre esas bir ürün / hizmet sunması
- Spor aktiviteleri özelinde kullanılacak ürünlerin (araç, gereç, ekipman) sunulması
- Spor aktivitelerinin gerçekleştirileceği özel tesislerin sunulması
- Spor aktivitelerinin yanı sıra rekreasyonel etkinliklerin sürdürülebilir kılınmasına yönelik hizmetlerin sunulması
- Spora yönelik tüm faaliyetlerin yönetimini ve pazarlamasını içermesi
- Medyada (yazılı, görsel, sosyal) spora özel programların, etkinliklerin, içeriklerin sunulması
- Profesyonel anlamda spor yapan bireylere yönelik, finansal, hukuki ve pazarlama dallarında hizmet sunulması

şeklinde sıralanmaktadır. Görüldüğü gibi, spor endüstrisi, diğer endüstrilerden farklı olarak birçok alanda ürün ve hizmet sunan ve spor aktivitelerine yönelik özelleşmiş tesis, içerik, ürün, yönetim, pazarlama, yönetim ve hukuki süreçleri içeren büyük bir endüstridir. Bu noktada, spor endüstrisinin boyutlarını da sahip olduğu özelliklerden yola çıkarak değerlendirmekte yarar vardır.

Spor endüstrisinin en temel boyutu, bu ekonomiye dâhil olan katılımcıların oldukça büyük değerler olmasıdır. Katılımcılar, sponsorluk harcamaları, yayın hakları, izleyici oranları noktasında diğer endüstriler ile kıyaslandığında oldukça büyük bir boyuta sahiptir. Ayrıca, spor endüstrisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, medya ve bileşenleri oldukça önemli aktörler olarak ortaya çıkar. Medya, tarihsel süreç kapsamında da değerlendirildiğinde, spor ile her zaman iç içe bir aktör olarak görülmektedir ve medyanın spor ile ilgilenmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bu nedenlerden ilki; spor ile ilişki içerisinde olan katılımcıların oldukça fazla olmasıdır. Katılımcısı fazla olan her endüstri de olduğu gibi, örgütler reklam ve tutundurma faaliyetlerini bu endüstri üzerinde yürütme çabasına girmektedir ve dolayısıyla medya reklam ve tutundurma faaliyetlerinden gelir elde edebilme noktasında, katılımcısı yüksek endüstriler ile direkt olarak ilgilenmektedir. Medyanın spor endüstrisi ile ilgili olmasının bir diğer nedeni ise, yüksek izlenme oranı olan sportif aktivitelere ilişkin yayın haklarının alınmasıdır. (İşler ve Tüfekçi, 2014)

Spor endüstrisinin önemli özelliklerinden bir tanesi, yüksek istihdam oranına sahip olmasıdır. Farklı faaliyetleri bünyesinde barındırması ve özellikle medya kuruluşları gibi yüksek istihdam oranına sahip kuruluşlar ile ilişki içerisinde olması noktasında, spor endüstrisinde istihdam her geçen gün artmaktadır. Bilindiği gibi istihdamın yüksek olması, bir endüstrinin gelişmesine yönelik en önemli göstergelerden biri olarak kabul edilmektedir (Han, 1995: 140). Özellikle uluslararası katılımın olduğu büyük sportif faaliyetlerde (örneğin; olimpiyatlar, Avrupa Şampiyonaları, Dünya Şampiyonaları) istihdam oranı yükselmektedir. Bu noktada, spor endüstrisinin istihdam sağlama noktasındaki katma değeri ile ekonominin tamamına olumlu etki ettiğini söylemek mümkündür.

Spor endüstrisinin sahip olduğu önemli özellikler kapsamında sporun ekonomik etkileri incelendiği noktada; sporun ekonomik etkilerini (i) mikro-ekonomik etkiler; (ii) makro-ekonomik etkiler olmak üzere ikiye ayırmak gerekmektedir.

Sporun mikro-ekonomi boyutundaki en önemli etkisi sporun fiyat – gelir düzeyi üzerindeki etkisidir. Bilindiği gibi, bir ekonomide benzer niteliğe sahip ürün ya da hizmetlerin arzının fazla olması noktasında, o ürün ve hizmete ilişkin fiyat düşmektedir. Keza, tam tersi olarak da bir ürün ya da hizmetin arzı kıtlık halinde ise, yani talep edilen ürün ve hizmet arz yönlü karşılanamıyorsa, o ürün ya da hizmetin fiyatı yükselmektedir. Bu genel kabul kapsamında, spor endüstrisindeki ürün ve hizmetlere yönelik talebi her geçen gün artmaktadır. Spor endüstrisinin arz yönlü aktörleri de bu talebi karşılayabilme noktasında üretim süreçlerini arttırmakta ve fiyat-gelir dengesini (Shank, 2005) stabil tutmaya çalışmaktadır. Üretim yönlü bu artışın ekonomiye istihdam, çeşitlilik, denge fiyatının korunması gibi olumlu katkıları olmaktadır.

Sporun mikro bazdaki bir diğer önemli etkisi, ekonomideki uzmanlaşma düzeyini arttırmasıdır. Spor endüstrisine yönelik talebin en önemli boyutlarından bir tanesi, bireylerin spor yapmaya yönelik temin etmek istediği, ayakkabı, kıyafet, malzeme, gibi ekipmandır. Tüm bunlara yönelik ihtiyacın karşılanması, sportif faaliyetlere özgü tesislerin yapılması yani spora özgü ihtiyaçların karşılanabilmesi noktasında uzmanlaşmış üretim tesislerinin, bireylerin ve örgütlerin oluşmasının önü açılmıştır. Bu vasıta ile de spor endüstrisinin, mikro bazda üretim-tüketim dengesi üzerinde olumlu etkileri oluşmuştur. (Akşar ve Merih, 2006)

Spor endüstrisinin makro düzeydeki etkilerinden ilki direkt olarak devlet ile ilgilidir. Katılımcı sayısı yüksek, medya katılımının maksimal düzeyde olduğu spor endüstrisi, devletler için önemli bir gelir (vergi toplama) unsurudur. Spor endüstrisinin sürekli olarak gelişmesi ve endüstriye yönelik talebin sürdürülebilir olması noktasında, devlet açısından değerlendirildiğinde, spor endüstrisi, önemli bir vergi toplama unsurudur. Spor endüstrisi ayrıca, üretim-tüketim dengesini sağlaması, yüksek istihdam oranlarına ulaşması çerçevesinde makro bazda ülkelerin gayri safi milli hasılları üzerinde önemli etkiye sahip endüstrilerden bir tanesidir. (Akşar, 2010), (Güneş, 2010).

Spor ve ekonomi ilişkisi kapsamında, son olarak spor ekonomisinin dışsallık özelliğinin açıklanması gerekmektedir. Spor endüstrisi tarafından oluşturulan en önemli dışsal yararlarından bir tanesi sağlık olarak değerlendirilmektedir.

Özetlemek gerekirse, spor endüstrisi gerek mikro gerek makro bazda ekonomiye olumlu katkıları olan, büyük katılımcı düzeylerine sahip, medya sektörünün ilgi alanında olan ve bu kapsamda reklam, tutundurma ve promosyon süreçlerinin yoğun olarak yaşandığı, devletler açısından önemli bir gelir kaynağı (vergi geliri) olan bir endüstridir. Bu özellikleri kapsamında da devletler, bu endüstrinin sürdürülebilir kılınması ve uzun yıllar boyunca ekonomik katma değer yaratabilmesi noktasında makro bazda politikalar ile endüstriye yöne verme çabasıdır.

3. TÜRKİYE’DE UYGULANAN SPOR EKONOMİSİ POLİTİKALARI

Türkiye’de spor endüstrisinin sürdürülebilir kılınması ve katma değer yaratma süreçlerine yön verilmesi noktasında uygulanan spor ekonomisi politikaları iki başlık altında incelenmelidir. Bunlar; (i) Anayasal ve Bütçe Çerçevesinde Spor Ekonomisi Politikalar ile (ii) Kalkınma Planları Kapsamında Spor Ekonomisi Politikalarıdır.

Anayasal ve bütçe çerçevesinde değerlendirilen spor ekonomisi politikalarında 2015-2019 yılları arasını kapsayan stratejik planlama maliyet hedefleri ele alınmıştır. 2015-2019 dönemi stratejik planlama maliyet hedeflerinin ele alınmasındaki temel amaç, açıklanan her stratejik planlama maliyet hedefinin ekonomik konjonktüre göre güncellenmesi ve beher stratejik planlama arasında yıllara yönelik farklılık olmasıdır. Bu farklılıkların değerlendirmede karmaşa yaratmaması adına, en güncel planlama kapsamında anayasal ve bütçeye ilişkin spor ekonomisi planlamaları değerlendirilmiştir. Kalkınma planları kapsamındaki spor ekonomisi politikaları ise, sayısal veriler içermediği ve her bir kalkınma dönemine ilişkin hedefler sözel stratejiler olarak değerlendirildiği için, spor ekonomisi politikalarının Türkiye’deki kronolojik gelişiminin takibi açısından ilk kalkınma planından başlayarak ele alınmıştır.

3.1. Anayasal ve Bütçe Çerçevesinde Spor Ekonomisi Politikaları

Küreselleşmenin etkileri ile sportif faaliyetler, kitle iletişim araçları ve yeni medya araçları vasıtası ile oldukça kolay tüketilebilir konuma geçmiştir. Günümüzde spor; sadece bireylerin sağlıklı yaşam ilkesi ile sürdürdükleri bireysel bir aktivite değildir, ekonomileri makro bazda etkileyebilen güçlü endüstrilerden bir tanesidir. Bu nedenle de makro düzeyde etki sahibi olan böylesine bir endüstri için düzenlemeler devlet eli ile yapılmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası incelendiğinde, spora yönelik anayasal temel elli dokuzuncu maddesi ile oluşturulmuştur. Anayasanın elli dokuzuncu maddesi; *“devlet, her yaştaki Türk vatandaşlarının beden ve ruh sağlığını geliştirecek tedbirler alır, sporun kitlelere yayılmasını teşvik eder. Devlet başarılı sporcuyu korur”* (Resmi Gazete, 1982) şeklindedir. Görüldüğü gibi Türkiye’de spora ilişkin anayasal zemin mevcuttur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından yürütülen spor ekonomisi politikaları kapsamında önemli bir değişken, devlet bütçesinden spor ve sportif faaliyetler için ayrılan bütçenin büyüklüğüdür. Nihai olarak, spora yönelik yatırım yapılmadığı, sportif faaliyetlerin tabana indirgenmediği ve sporcu seçiminin geniş kitleler arasından yapılmadığı noktada, küresel platformda sportif başarı elde etmek günümüz şartları itibarıyla mümkün olmamaktadır. Bu süreçte de en önemli değişken, devlet bütçesinden sportif faaliyetlere yönelik ayrılan tutarlardır. Bu çerçevede, 2017 yılı Türkiye Genel bütçesi kapsamında, kamu idarelerine ayrılan tutarlar kaleminin içerisinde, ülkemizde spora ilişkin faaliyetleri düzenleyen ve stratejik anlamda planlayan en üst politika kurumu olarak T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın bütçeden aldığı payı, öz gelirlerini ve tüm bu gelirleri hangi stratejileri kapsamında spor ekonomi politikasının sürdürülebilirliğine yönelik kullandığını değerlendirmek gerekmektedir. Bu kapsamda, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı’nın 2015-2019 dönemlerini kapsayan stratejik planını incelemek ve bu planlamada yer alan amaç, hedef ve stratejik adımlar çerçevesinde toplam gelirlerin, sürdürülebilir bir spor ekonomisinin varlığı ve aktarılması planlanan alanlar itibarıyla açısından yeterli olup olmadığını tartışmak gerekmektedir (Tablo 1). (<http://www.gsb.gov.tr/>)

Tablo 1. T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Stratejik Planlama Maliyet Hedefleri³

		2015	2016	2017	2018	2019
Amaç 1	Sportif katılımı arttırmak	250.000.000	265.000.00	280.000.000	297.000.000	315.000.000
Hedef 1	<i>Her kademedeki öğrencilerin spor yapmasını sağlamak</i>	<i>50.000.000</i>	<i>53.000.000</i>	<i>56.000.000</i>	<i>60.000.000</i>	<i>63.000.000</i>
Hedef 2	<i>Engellilerin spor yapabilmesine yönelik imkânları arttırmak</i>	<i>10.000.000</i>	<i>10.600.000</i>	<i>11.200.000</i>	<i>11.800.000</i>	<i>12.500.000</i>
Hedef 3	<i>Spor bilinci ve alışkanlığı geliştirmek</i>	<i>160.000.000</i>	<i>170.000.00</i>	<i>180.000.000</i>	<i>191.000.000</i>	<i>202.000.000</i>
Hedef 4	<i>Spor kulüplerinin yapısını güçlendirmek</i>	<i>30.000.000</i>	<i>31.400.000</i>	<i>32.800.000</i>	<i>34.200.000</i>	<i>37.500.000</i>
Amaç 2	Sportif başarıyı arttırmak	70.000.000	74.000.000	78.000.000	83.000.000	88.000.000
Hedef 5	<i>Yetenekli sporcuları tespit etmek ve spora yönlendirilmesini sağlamak</i>	<i>20.000.000</i>	<i>21.200.000</i>	<i>22.400.000</i>	<i>23.600.000</i>	<i>25.000.000</i>
Hedef 6	<i>Başarılı sporculara sağlanan imkânları arttırmak</i>	<i>50.000.000</i>	<i>52.800.000</i>	<i>55.600.000</i>	<i>59.400.000</i>	<i>63.000.000</i>
Amaç 3	Uluslararası standartlara uygun tesis yapımı ve işletilmesi anlayışını geliştirmek	900.000.000	954.000.00	1.011.000.00	1.071.000.00	1.136.000.00
Hedef 7	<i>Spor tesislerinin uygun yerlere yapılmasını sağlamak</i>	<i>600.000.000</i>	<i>636.000.00</i>	<i>674.000.000</i>	<i>714.000.000</i>	<i>757.000.000</i>
Hedef 8	<i>Spor tesislerinin etkin ve verimli şekilde işletilmesini sağlamak</i>	<i>300.000.000</i>	<i>318.000.00</i>	<i>337.000.000</i>	<i>357.000.000</i>	<i>379.000.000</i>

Kaynak:([http://sgm.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/SGM/StratejiB%C3%BCt%C3%A7e/SGM_Stratejik%20Plan%20_%202015-2019_\(04,01\).pdf](http://sgm.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/SGM/StratejiB%C3%BCt%C3%A7e/SGM_Stratejik%20Plan%20_%202015-2019_(04,01).pdf))

T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın stratejik amaçlar ve hedefler kapsamında kullanacağı toplam ödenek tutarı 2015 yılı için toplam 1.620.000.000.- TL, 2016 yılı için toplam 1.717.000.000.- TL, 2017 yılı için toplam 1.819.000.000.- TL, 2018 yılı için 1.928.000.000.- TL ve 2019 yılı için toplam 2.044.000.000.- TL olarak planlanmaktadır. Söz konusu stratejiler kapsamında spor ekonomisinin sürdürülebilirliği ve bu stratejilerin spor ekonomisine katkıları incelendiğinde öncelikle belirlenen üç stratejik amacın, spor endüstrisinin aktörleri ve özellikleri ile ilişkilendirilmesi gerekmektedir. “*sportif katılımı arttırmak*” amacı, spor endüstrisindeki katılımcı büyüklüğü ile ilişkilendirilebilir. Bu endüstriye ne denli çok katılımcı (gerek seyirci olarak, gerekse sporcu olarak) dâhil edilirse, endüstrinin büyüklüğü ile doğru orantılı olarak medyanın ilgisi artacak ve bu kapsamda, reklam, sponsorluk ve tutundurma faaliyetlerinden endüstrinin aldığı pay artacaktır ve eş zamanlı olarak da endüstrideki istihdam sayısı yükselecektir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken hususun, öncelikle, endüstriye sporcu olarak dâhil edilecek olan bireylerin uluslararası düzeyde sportif başarı getirmesidir. Küresel ölçekteki turnuvalarda sportif başarı elde edememek, ülkenin spor endüstrisini olumsuz etkileyeceği için, önemli olan hem katılımcı sayısını arttırmak hem de eş zamanlı olarak sportif başarı getirecek katılımcıların endüstriye dâhil edilmesini sağlamaktır. Bu çerçeveden bakıldığında, T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından belirlenen diğer bir stratejik amacı “*sportif başarıyı arttırmak*” incelemek gerekmektedir. Bakanlığın yetenekli sporcuların tespit edilmesi ve yetenekleri ile paralel olan spor branşlarına yönlendirilmesi, sportif başarı getiren sporculara yönelik imkânların

³ T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın 2015-2019 dönemini kapsayan stratejik planlamasından kurum ile ilgili stratejiler ayrıştırmış ve sadece spor ekonomisi ile direkt-endirekt ilişki içerisinde olan stratejiler tabloya dâhil edilmiştir.

arttırılması hedefleri, direkt olarak sportif başarıyı arttırmak amacı ile ilişkilendirilmektedir. Sportif başarının arttırılması, beraberinde Türk sporunun uluslararası platformdaki saygınlığının artmasını, Türk spor aktivitelerinin daha yüksek izlenme oranlarına ulaşmasını sağlayacaktır. Bununla paralel olarak, küresel medya platformlarının Türk sporuna ilgisi artacak ve bu sayede, Türk sporu ve sporcularına yönelik ekipman ve malzemelerin, Türk spor karşılaşmalarının yayın haklarının ihracatı mümkün olacaktır. Dolayısıyla da spor ekonomisi açısından değerlendirildiğinde, ekonomiye makro düzeyde katkı sağlanması mümkün olacaktır.

Bakanlık tarafından belirlenen stratejik plan kapsamında spor ekonomisi ile eşleştirilebilecek bir diğer amaç, “uluslararası standartlara uygun tesis yapımı ve işletilmesi anlayışını geliştirmek”tir. Bu kapsamda, spor tesislerinin coğrafi olarak uygun yerlere yapılmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi ve spor tesislerinin etkin ve verimli çıktılar verecek şekilde işletmeye sokulmasının sağlanması, ekonomiye olumlu katkılar sağlayacaktır. Şöyle ki; spor endüstrisi turizm sektörü ile direkt olarak ilişki içerisinde olan bir sektördür. Spor endüstrisinin gelişmesi ile paralel olarak turizm sektörüne olumlu katkılar yapılmaktadır ve bu katkıları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Hazar, 2007: 81-82);

- Uluslararası standartlar ile uyumlu tesislerin varlığı ile uluslararası spor faaliyetlerinin ülke bünyesinde yapılması sağlanabilir ve bu kapsamda turistik ürün / hizmet çeşitliliği sağlanabilir,
- Etkin ve verimli işletilen spor tesislerine talebin artması ile birlikte, bölgesel / ülke bazında turizm gelirleri artar, kitlesel seyahat hareketlerine yol açılır ve bölge / ülke tanıtımına olumlu katkı sağlanabilir,
- Rekreasyon faaliyeti olarak turistlerin beklenti ve isteklerinin karşılanmasına olumlu katkı sağlanabilir,

Etkin, verimli işletilen dünya standartlarında tesislerin varlığı dünyanın takip ettiği spor aktivitelerinin Türkiye’de gerçekleştirilmesine olanak sağlayacağı için sadece turizm sektörüne değil aynı zamanda hem ülkemizin tanıtımına hem de medya kuruluşları nezdinde yayın haklarının ihraç edilmesine ve ülkemizin ihracat geliri elde etmesine olumlu katkı sağlayacaktır.

3.2. Kalkınma Planları Kapsamında Spor Ekonomisi Politikaları

Kalkınma planları, en temel anlamda bir ülke ya da belirli bir coğrafi bölge için belirlenen kalkınma hedeflerine ulaşmak için, ekonomik ve sosyal hedeflerin gerçekleşmesi amacı ile yol haritası niteliğinde olan ve kamu kesiminde yer alan aktörlerin özellikle uymak zorunda olduğu plandır. Bu çerçevede Türkiye’de kalkınma planları her beş yıllık dönem için hazırlanmaktadır. Hazırlanan kalkınma planları ve bu kalkınma planları kapsamında uygulanması hedeflenen spor politikalarının belirlenmesi (Tablo 2), bir anlamda Türkiye’nin spor ekonomisine ilişkin politikalarını da belirler niteliktedir.

Tablo 2. Kalkınma Planları Kapsamında Spor Politikaları

Kalkınma Planının İsmi	Dönemi	Spor Politikası	Kaynak
I. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963-1967	Birinci kalkınma planının temel stratejisi, altyapının oluşturulması, geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanması olduğu için, spor ve spora ilişkin herhangi bir politika bu kalkınma planında yer almamıştır.	http://www.sbb.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf
II. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968-1972	İkinci kalkınma planının temel stratejisi, gelişime ve gelişime yönelik merkezilerin kurulmasına yöneliktir ve bu çerçevede spora dair ilkeler, devlet-spor ilişkisi, spor kulüpleri, spor tesisleri, uygulanacak politikalar ele alınmıştır.	http://www.sbb.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf
III. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973-1977	Üçüncü kalkınma planının temel stratejisi, ülkeye dair öncelikli gelişme alanlarının belirlenmesi ve bu çerçevede politikaların belirlenmesidir. Bu çerçevede, spora ilişkin olarak profesyonelliğin teşvik edilmesi ve bu kapsamda sporun yaygınlaştırılması ele alınmıştır.	http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13738/plan3.pdf
IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1979-1983	Dördüncü kalkınma planının temel stratejisi, yerel kaynakların ve elde olan potansiyellerin ortaya çıkartılması ve kalkınmaya katma değer sağlamasıdır. Bu çerçevede, spor kulüplerinin profesyonel olarak işletilmesi, devlete vergisel katma değer boyutunun kontrol altına alınması ve sosyal güvenlik konularının spor endüstrisine dâhil edilmesi ele alınmıştır.	http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13739/plan4.pdf
V. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1985-1989	Beşinci kalkınma planında, özellikle spora ilişkin teşvikler ele alınmıştır. Bu çerçevede, gerek kamu gerekse özel sektörün spora ilişkin teşvik edilmesi, belediyelerin, büyükşehir belediyelerinin spor tesislerinin yapılması ve yerel takımlar kurması noktasında spor endüstrisine dâhil edilmesi değerlendirilmiştir.	http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13740/plan5.pdf
VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990-1994	Altıncı kalkınma planının temelinde Avrupa Birliği politikaları yatmaktadır. Bu çerçevede spor ve spor ile ilişkili mevzuatın Avrupa standartlarında yeniden düzenlenmesi ele alınmıştır.	http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13741/plan6.pdf
VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1996-2000	Yedinci kalkınma planında sponsorluk, özerklik konularına ilişkin kanun tasarıları ve mevzuata yönelik düzenlemeler ele alınmıştır.	http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13742/plan7.pdf
VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001-2005	Sporcuların sağlık ve sosyal güvencelerinin tam anlamı ile etkin bir şekilde sosyal güvenlik sistemine dahil olması, spora ilişkin eğitim faaliyetlerinin yaygınlaştırılması ve mahalli idarelerin bu eğitim faaliyetlerinde aktif görev alması ve yönetici rolü üstlenmesi konuları ele alınmıştır.	http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13743/plan8.pdf
IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2007-2013	Dokuzuncu kalkınma planı, dünyanın karşı karşıya kaldığı en yıkıcı finansal krizlerden birinin etkilerinin başladığı ve devam ettiği döneme isabet ettiği için, bu kalkınma planının temel stratejisi ekonomik istikrarın sağlanması ve bilgi toplumunun oluşturulması ile ilgilidir. Bu kapsamda, spor ve spora ilişkin herhangi bir politika kalkınma planında yer almamıştır.	http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13744/plan9.pdf
X. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2014-2018	Onunca ve son kalkınma planında, spora ilişkin dengeli altyapı dağılımından, eğitim ve spor ilişkisinin etkin kurulmasından ve spor faaliyetlerine ilişkin amaç ve hedeflerden bahsedilmiştir.	http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onunca_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kalkınma planlarının tarihsel süreci boyunca kalkınma planlarında sporun yeri ve spor politikalarına ilişkin özet tablodan (Tablo 2) sonra, halen yürürlükte olan onuncu beş yıllık kalkınma planında sporun yerini detaylandırmak, bir anlamda, Türkiye'nin güncel spor politikasının açıklanması anlamına gelecektir. Onuncu kalkınma planı kapsamında, spora ilişkin yapılan durum analizine ilişkin özet bilgiler aşağıdaki gibidir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013);

- Spor alanındaki tesisleşmede, lisanslı sporcu, lisanslı antrenör sayısında ve spor federasyonlarının statü anlamında güçlenmesine yönelik uygulanan politikalar olumlu sonuç vermiştir,
- Amatör spor branşlarına yönelik yürütülen iyileştirme çabaları olumlu sonuç vermiştir.
- Üç büyük kent haricindeki kentlerimizde (Erzurum, Trabzon ve Mersin) yapılan olimpiik spor tesisleri ve ülkenin dört bir yanına yaygınlaştırılması planlanan spor tesislerinin yapım süreçleri başarı ile devam etmektedir.
- Spora ilişkin dengeli bir altyapı gelişiminin ve eğitim iyileştirilmesinin adımları beklenen etkileri vermektedir.

Onuncu kalkınma planı kapsamında spor ekonomisine yönelik olarak belirlenen temel amacın, Türk toplumuna spor kültürünün yerleştirilmesi, spor hizmet kalitesinin artırılması ve çeşitlendirilmesi ve sporun geniş kitlelere yaygınlaştırılarak, sportif başarısı yüksek sporcuların yetiştirilmesi olduğu görülmektedir. Bu temel politika kapsamında (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2013);

- Sporun yaygınlaştırılmasına yönelik uygun rekreasyon alanlarının geliştirilmesi
- Erken çocukluk eğitiminden başlayarak eğitimin tüm kademelerinde spor eğitiminin etkin ve verimli içerikler ile sunularak uygulama alanlarının iyileştirilmesi
- Spor tesislerinin yapım ve inşasına yönelik olarak kamu-özel işbirliği modelinin hayata geçirilmesi ve alternatif finansman kaynaklarının bulunması sureti ile tesislerin küresel standartlara uygun olarak spor endüstrisine kazandırılması
- Kamunun elinde bulunan tüm spor tesislerinin, sporun yaygınlaştırılmasına yönelik olarak halkın kullanımına açık olması
- Küresel turnuvalarda başarı elde edebilmek ve Türk sporunun saygınlığının artırılması noktasında, elit sporcu seçmek, yönlendirmek için gerekli altyapının hazırlanması ve bu kapsamda *Olimpiik Sporcu Kamp Eğitim Merkezleri*'nin kurulması
- Spor ve teknoloji arasındaki ilişkinin artırılmasına yönelik Ar-Ge çalışmalarının artırılması

Onuncu beş yıllık kalkınma planında yer alan spor politikalarının temelinde, spor kültürünün yaygınlaştırılması ve sürdürülebilir bir spor eğitim sisteminin yerleştirilerek, elit ve sportif başarısı yüksek sporcuların Türk sporuna kazandırılması yatmaktadır. Bu politikaların hayata geçirilmesi ile birlikte, spor endüstrisinin ekonomik anlamda yüksek katma değer yaratması beklenen sonuçlardan biri olacaktır.

4. SONUÇ

Küreselleşme, birçok sektör üzerinde etki sahibi olduğu gibi spor endüstrisi üzerinde de etki sahibi olmuştur. Özellikle, internetin yaygınlaşması ve akıllı mobil cihazların yaygınlaşarak, sosyal medya içeriklerinin bireylerin hayatında yüksek oranda yer kaplaması ile paralel olarak, spor günümüz küresel dünyasında ulusal sınırları tanımsızın paylaşılan önemli bir endüstri halini almıştır. Spor ve spor endüstrisi içerisindeki aktörler, ülkeler arası rekabet açısından değerlendirildiğinde önemli rekabet alanları olarak görülmektedir. Özellikle, küresel arenada sportif başarıya sahip olmak, hem toplumsal gurur kaynağı olmakta hem de siyasi platformda üstünlük anlamına gelmektedir. Sportif başarıya sahip olmak ülkedeki spor aktivitelerinin ve bu aktiviteler ile ilişkili malzeme ve görsellerin, uluslararası platformlara ihraç edilebilmesini ve ülke ekonomisine katkı sağlamasını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle de spor endüstrisine ilişkin göstergeler, ülkelerin ekonomik kalkınma düzeyleri ile ilişkilendirilmektedir.

Ekonomik kalkınma düzeyi yüksek olan ülkeler, spora yeterli kaynak aktarımını yapmakta ve bu sayede spor endüstrisinin göstergeleri yükselmekte ve bu yükselme de beraberinde spor endüstrisinden kaynaklı gelirlerin

ekonomiye dâhil edilmesini sağlamaktadır. Bu çerçevede denilebilir ki ekonomik anlamda kalkınma düzeyleri yüksek olan ve eş zamanlı olarak spora ve spor endüstrisine yönelik politikaları sürdürülebilir şekilde sürdüren toplumların sportif başarı düzeyleri yüksek olmaktadır. Bu noktada, elit sporcular tarafından elde edilecek sportif başarıların sürdürülebilir kılınması için yetenekli bireylerin toplum içerisinden tabana yayılarak seçilmesine yönelik spor politikalarının oluşturulmasının önemli bir şart olduğunun altını çizmek gerekmektedir. İşte bu noktada da spora ve sporun topluma yayılmasına yönelik politikaların ne denli sürdürülebilir kılındığı ve bu noktada, devlet bütçesinden ne kadar kaynağın bu süreçlere aktarıldığı önem kazanmaktadır. Genel bütçeden yeterli payın verilmediği durumlarda, tabana yayılmış bir yetenek seçimi yapmak, seçilen yetenekli bireylerin spora yönlendirilmesi, geliştirilmesi ve sonrasında sportif başarı kazanmalarına yönelik çalışmaların yapılması mümkün olamayacaktır. Dolayısıyla sportif başarı için en önemli unsurlardan bir tanesi kalkınma planları, genel bütçe kapsamında spor politikalarının ve spora ayrılacak bütçenin doğru belirlenmesidir.

Türkiye’de günümüze kadar sürdürülen spor politikaları kapsamında bir değerlendirme yapılacak olursa, politikaların tam anlamı ile uygulandığını ve başarılı sonuçlar alındığını söylemek mümkün olmamaktadır. Şöyle ki, en temel kabul ile bir ülkenin sahip olduğu genç nüfus sayısı ile sportif başarı arasında doğru orantılı bir ilişki beklenmektedir. Sahip olunan genç nüfustaki bireylerin, hangi alanlara sportif anlamda yeteneğinin olduğunun belirlenmesi ve bu belirlemeler sonucunda tüm ülke genelinde kurulacak sportif tesislerde yetenekli bireylerin elit sporcular olarak yetiştirilmesi küresel arenada sportif başarıyı beraberinde getirecektir. Fakat ülkemizin genç nüfusu yoğun bir ülke olduğu gerçeği altında, Türkiye olarak olimpiik başarı anlamında sürdürülebilir bir başarının tüm branşlar kapsamında olmadığı gerçeği kapsamında, ülkemizde uygulanan spor politikalarının tam anlamı ile yeterli olmadığı düşünülmektedir. Ancak, özellikle son dönem kalkınma planı çerçevesinde, spora yönelik politikaların tam anlamı ile uygulanması ve genel bütçeden spora yeterli kaynak ayrılmasının sağlanması noktasında Türk sporunun gelişmesi, sürdürülebilir küresel başarılar elde etmesi ve bu çerçevede de hem mikro hem makro bazda ekonomik katma değer sağlanması gerçekleştirilebilecektir.

Yürütülen bu araştırma, Türkiye’de uygulanan spor ekonomisi politikalarının kronolojik seyrinin ortaya konulması ve sayısal veriler çerçevesinde değerlendirilmesi noktasında, gelecekte uygulanacak spor ekonomisi politikalarının dayanağının belirlenmesine katkı sağlaması açısından önemlidir. Uygulanan politikaların tarihsel süreçlerdeki adımlarının bilinmesi, bundan sonra spor ekonomisine yönelik yürütülecek araştırmalara veri sağlaması ve tarihsel değerlendirmenin özet niteliğinde sunulması açısından alan yazına katkı sağlayacaktır. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlar çerçevesinde spor ekonomisi politikalarına yönelik ileriki dönem çalışmalarda, ülkenin mikro ve makro ekonomik durumunun, siyasal ve toplumsal gelişmelerin göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Argan, S. (2002). Spor Pazarlaması, H.Katırcı (Ed.) Ankara: Nobel Yayınları.
- Akşar, T. ve Merih, K. (2006). Futbol Ekonomisi, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Akşarı T. (2010). Futbolun Ekonomi Politikası, İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Büyükler İşler, D. ve Tüfekçi, Ö.K. (2014). “Marka Kentlerin Oluşmasında Spor Pazarlamasının Rolünü Belirlemeye Yönelik Üniversitelerarası Futsal Müsabakalarında Bir Araştırma”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2 (2/1), 107-120.
- Devecioğlu, S. (2004). “Sporun Ekonomik Boyutu”, Standart Ekonomik ve Teknik Dergisi T.S.E., 43, 1-11.
- Güneş, İ. (2010). Futbol Ekonomisi, Adana: Karahan Kitabevi.
- Han, E. (1995). İktisada Giriş 2, Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Basımevi.
- Hazar, A. (2007). Spor ve Turizm, Ankara: Detay Yayınevi.
- Resmi Gazete (1982). <http://www.resmigazete.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 01 Aralık 2017).
- Saatçioğlu, C. (2013). Spor Ekonomisi Teori, Politika ve Uygulama, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Shank, M. (2005). Sports Marketing: A Strategic Perspective, London: Pearson Prentice Hall.
- Şimşek, K.Y. (2011). “Erzurum Dünya Üniversitelerarası Kış Oyunlarının Erzurum Şehrine Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Etkisi”, Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi, 13(3), 383-393.

- T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı Spor Genel Müdürlüğü, Stratejik Plan 2015-2019, [http://sgm.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/SGM/StratejiB%C3%BCt%C3%A7e/SGM_Stratejik%20Plan%20_%202015-2019_\(04,01\).pdf](http://sgm.gsb.gov.tr/Public/Edit/images/SGM/StratejiB%C3%BCt%C3%A7e/SGM_Stratejik%20Plan%20_%202015-2019_(04,01).pdf), (Erişim Tarihi: 5 Aralık 2017).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planları, <http://www.sbb.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/9/plan1.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planları, <http://www.sbb.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planları, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13738/plan3.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planları, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13739/plan4.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planları, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13740/plan5.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planları, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13741/plan6.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planları, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13742/plan7.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planları, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13743/plan8.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planları, <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/13744/plan9.pdf>, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017).
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, Kalkınma Planları, http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/view/15089/Onuncu_Kalk%C4%B1nma_Plan%C4%B1.pdf, (Erişim Tarihi: 1 Aralık 2017).